

Nepředmětnost ve skutečnosti: ryzí budoucnost, nebo živá přítomnost?

Pavel Kouba

Body, které zformuloval Ladislav Hejdánek pro tuto diskusi, zaujmou na první pohled tím, že nevycházejí z frontální opozice vůči filosofické tradici, a snaží se naopak rekonstruovat linii motivů, které tvoří genealogii jeho pozice. I když tato úzká genealogická linka vede až do antiky, vyrůstá podle mne Hejdánkova filosofická pozice bytostně z novověké problematiky a je srozumitelná jen jako reakce na ni. Zpětná projekce karteziánského modelu „předmětného myšlení“ přitom brání plně využít potenciálu staršího myšlení, a to často i vzhledem k tématům, která jsou pro Ladislava Hejdánka samého klíčová, jako je např. *logos*; nabízela by se i *dynamis*, již lze chápat jako schopnost zvnitřňovat a zvnějšňovat se, tj. „reaktibilitu“, a řada dalších, o *fysis* nemluvě (protože o ní Ladislav Hejdánek nemluví).

Právě ve vztahu k novověké myšlenkové situaci, tj. tam, kde Hejdánek odmítá rozdělení skutečnosti na dvojí *res*, mi jeho pozice připadá nejpřesvědčivější. Proti rozdělení, v jehož důsledku se z přírody stal neživý, statický předmět a z člověka neskutečný, „matematicky“ poznávající vědomí, se Ladislav Hejdánek snaží už od šedesátých let vybudovat jiný myšlenkový přístup ke skutečnosti. Jedním z výrazů změněného pojetí skutečnosti, v němž nebude proti sobě stát svět bez subjektu a subjekt bez světa, je koncept „monády“, v němž se *res extensa* a *res cogitans* propojují.

Pojem monády má vést od subjektu jako „úběžníku introspekce“ k subjektu jakožto „stavebnímu kameni“ universa. Jsoucno tu není myšleno v jediném uni-versálním vztahu k poznávajícímu vědomí, nýbrž ve světě, jakožto neoddelitelné od konstitutivních vztahů k jiným věcem. Třebaže se tento pojem subjektu vztahuje na jsoucno vůbec (včetně „předživého“), jeho vodítkem jsou živé bytosti, zřejmě proto, že u nich nelze od jejich vazeb ke světu nikdy abstrahovat. Pojetí jsoucna jako subjektu vztahů, skrze něž existuje, pokládám za jeden z nejcennějších momentů Hejdánkovy koncepce.

Tento „monadický“ subjekt není pro Ladislava Hejdánka substanciálním, statickým nositelem atributů, nýbrž *událostí*, která má bytostně časovou povahu. K „integrované“ události patří i to, čím „už není“ a „ještě není“. Právě zde, kde je zapotřebí uchopit časovou povahu „události“, způsob, jakým k ní při-náleží minulé a budoucí, jakým se v ní spojuje „vnitřní“ a „vnější“ aspekt, v jakém smyslu má či nemá pevného „nositele“, se nalézáme na nejzazší hranici Hejdánkových úvah.

V jeho textech najdeme bohužel jen málo konkrétních analýz. K výjimkám patří charakteristika události v textu *Subjekt, dění, universum z Tváře* (4, 1969). Když uvažuje o rozdílu mezi událostí a změnou, všimá si Ladislav Hejdánek paradoxu, že nejmladší události prožíváme ve stáří a nejstarší jsme prožili v mládí. Domnívám se, že sledování této souvislosti by vedlo k náhledu, že subjekt události je vlastně vždy subjektem vztahu, v němž k němu konstitutivně patří nejen minulé a budoucí, nýbrž i to, čím „není“, ale čemu je *přítomný*. Integrita čehokoli se udržuje *vůči* něčemu a právě v tomto vztahu je jsoucno sub-jektní: vřazuje druhé do své souvislosti a jeho vlastní působení je vřazováno do jiné souvislosti. Právě to umožňuje dramatické proměny přítomného v minulé a budoucího v přítomné a v souvislosti s tím i vznik „nového“.

Zde by se podle mne mohla otvírat cesta, jak dát pojmům „vnitřní“ a „vnější“, pro Ladislava Hejdánka ústředním, uchopitelnější smysl. Zároveň se tu však také koncentrují nejproblematictější momenty: i když Ladislav Hejdánek jasně vidí, že pojmy vnitřního a vnějšího nedovolují mluvit o vnitřním a vnějším *světě*, že vnější dění má svůj vnitřek a vnitřní dění svůj vnějšek (právě díky tomu jsou skutečné), přesto myslí vnějšek subjektu jako pokračující dál a dál do světa v zásadě předmětného, zatímco „nitro“ subjektu pokračuje v přesahující „svět“ niterný. Domnívám se, že to není jen pod tlakem jazykové nouze, že zde i

myšlenkově přetrvává tradiční opozice vnějšku jako předmětně-prostorového a nitra jakožto ne-předmětně časového.

Nepředmětnost, jež je identifikována s niterností přesahující subjekt, zůstává většinou jen negativně určeným protějškem tzv. předmětnosti. Jsem přesvědčen, že většina potíží s „nepředmětnem“ pramení právě z nevěcného pojetí předmětu. Jako hlavního protivníka si Ladislav Hejdánek odedávna konstruuje zaměření vědomí na „intencionální předmět“. Předmětné myšlení je podle něho „vnitřně koordinováno pojmem, zatímco zvějšku je koordinováno intencionálním předmětem“, tj. pojmovým konstruktem. Prostřednictvím dvojice pojem-pojmový konstrukt má být údajně míněn předmět reálný. Snad tak může být míněn „předmět“ v nejširším smyslu matematický, založený na projasňování vazeb mezi pojmy samými, pochybuji ale, že by se tak někdy někdo pokoušel myslet předmět skutečný. Skutečný předmět je totiž v čase a prostoru, to znamená v otevřených vztazích k jiným věcem, v bytostném vztahu ke své vlastní jinakosti.

V „předmětném myšlení“ se nabízí snadný protivník, ale za vysokou cenu: důsledkem je abstraktnost ne-předmětného, a uměle působící alternativa mezi „předmětem“, tj. pseudoskutečností bez vnitřku, a „nepředmětností“, tj. ne-skutečností bez vnějšku. Ryzí pravda či budoucnost, která „protéká“ monádami a stává se v nich aktualitou, aby „odtekla dále do minulosti“, která se „vnitřně obrací k subjektu a subjekt se jí otevírá“, není pochopitelná jinak než jako důsledek roztržení nepředmětných a předmětných stránek skutečnosti (a ani pak není pochopitelná). Není těžké se shodnout, že povaha dění je časová, jde však o to, jak budeme čas myslet: zda z opaku „pojmového konstruktů“, jako neznámo, *nihil*, jež se nakonec nalézá mimo *logos*, *fysis* i bytí, nebo ze světa, tj. z povahy věcí a vztahů mezi nimi.

Skutečná věc byla odedávna – byť v různém smyslu – myšlena ve světě, tj. v prostoru a čase, které nikdy nebyly intencionálním „předmětem“ a spolupodílely se také na smyslu jakékoli promluvy. Jakožto časové a prostorové existuje jsoucno ve světě, tj. ve vztahu k jiným věcem. Tento vztah má povahu provizorního *sjednocení*, v němž je však sjednocováno *různé*, takže vztah vnitřního a vnějšího zůstává dynamický, proměnlivý, ohrožující a produktivní. Myslet věc ve světě z jejích vztahů vyžaduje prostor a čas, ale nikoli „nepředmětnost“, pokud by měla být prostě *alternativou* předmětnosti. Stejně jako minulost musí být něčí minulostí, musí být budoucnost něčí budoucností: co se v zásadní roztržce předmětnost – nepředmětnost ztrácí, je živá povaha přítomnosti.

Tam, kde se Ladislav Hejdánek nevymezuje polemicky vůči konstruktům, jako je mýtus či „předmětné myšlení“, kde nemá předem poražené protivníky ani předem dané vítěze (Pravdu a Víru), kde nestylizuje celou tradici (až na pár proroků) do podoby koule u nohou a nevyzývá k převratné revizi, je směr jeho úvah velmi inspirativní. Není-li žádný „vnitřní svět“ ani „vnější svět“, může se skutečný svět ukázat jako *vztah* vnitřku a vnějšku, jejichž navzájem neredukovatelná neoddělitelnost je pro vše, co v tomto světě-vztahu existuje, výzvou, na niž nelze odpovědět než životem.